

Data przesłania artykułu: 8 X 2022

Data przyjęcia artykułu do druku: 20 XI 2022

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2022.006>



HUBERT MAZUR

(Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA I POPULARYZATORSKA ARCHIWÓW ARCHIDIECEZJALNYCH I DIECEZJALNYCH W POLSCE

Rekonesans badawczy

Słowa kluczowe

archiwa kościelne, archiwa diecezjalne, archiwa archidiecezjalne, działalność edukacyjna, działalność popularyzatorska, wystawy archiwalne, lekcje archiwalne

Keywords

church archives, diocesan archives, archdiocesan archives, education, popularization, archival outreach, archival exhibitions, archival lessons

Streszczenie

Celem artykułu jest próba odpowiedzi, czy działania edukacyjne i popularyzatorskie są obecne w archiwach archidiecezjalnych i diecezjalnych Kościoła rzymskokatolickiego.



Hubert Mazur, doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, adiunkt w Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jego zainteresowania naukowe to współczesna dziedzina archiwalna, historia archiwów, działalność edukacyjna archiwów, dzieje księgozbiorów prywatnych w XIX w. Współredaktor tomów: *Gry miejskie w działalności edukacyjnej archiwów* (Kielce 2017) oraz *Wydawnictwa archiwów a edukacja. Rzecz o działalności wydawniczej archiwów w kontekście działań edukacyjnych i popularyzatorskich* (Warszawa 2020).

E-mail: hubert.mazur@up.krakow.pl

ORCID ID: 0000-0002-5578-9251

kiego w Polsce. Podstawą rozważań jest zawartość portali internetowych wspomnianych placówek oraz kwestionariusze ankiet wypełnione i nadesłane przez personel archiwów. Z przeprowadzonych badań wynika, że zaledwie kilka archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych podejmuje aktywność na niwie edukacji i popularyzacji. Do głównych jej form należą wystawy organizowane przez niektóre archiwa, a częściej współorganizowane z innymi podmiotami. Archiwa archidiecezjalne i diecezjalne przyjmują także wycieczki uczniów, studentów, doktorantów, członków wspólnot i stowarzyszeń katolickich, umożliwiając im zwiedzanie swoich siedzib. Przy okazji dla zwiedzających wygłaszane są odczyty i prelekcje o tematyce archiwalnej i historycznej.

Summary

Educational and popularization activities of archdiocesan and diocesan archives in Poland. A research reconnaissance

The purpose of this article is an attempt to answer whether educational and popularization (outreach) activities are present in the archdiocesan and diocesan archives of the Roman Catholic Church in Poland. The basis for consideration is the content of the Internet portals of these institutions and surveys completed by the staff of the archives. The research shows that only a few archdiocesan and diocesan archives are active in the field of education and popularization. Among its main forms are exhibitions organized by some archives, and more often co-organized with other entities. Archdiocesan and diocesan archives also receive tours of schoolchildren, students, doctoral students, members of Catholic communities and associations, allowing them to visit their premises. On occasion, lectures and talks on archival and historical topics are given to the visitors.

Przestawiciele dziedziny archiwalnej, zarówno praktycy (pracownicy archiwów), jak i akademicy są zgodni, że archiwa spełniają cztery podstawowe i klasyczne funkcje: gromadzenie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie. Więcej kontrowersji wzbudzają tzw. nowe funkcje archiwów¹, które na ogół są jednocześnie funkcjami publicznymi². Do obu tych grup zalicza się funkcję edukacyjną archiwów, którą Agnieszka Rosa definiuje jako „zespół zadań stojących przed placówkami archiwalnymi, mających na celu podniesienie poziomu wiadomości, umiejętności i postaw społeczeństwa za pośrednictwem określonych działań”³. Funkcja edukacyjna rozumiana jako zespół zadań przekłada się w pracy archiwów na działalność edukacyjną, któ-

¹ Strykowski, „O starych i nowych funkcjach”, 19; Jabłońska, *Nowe wyzwania archiwów*, 51.

² Jabłońska, „W poszukiwaniu złotego środka”, 153.

³ Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, 34.

rą należy rozumieć jako publiczną pracę archiwów, ukierunkowaną na edukowanie społeczeństwa, czyli rozpowszechnianie wiedzy o archiwum, jego zasobie, szerzenie kultury archiwalnej i świadomości historycznej⁴.

Działalność edukacyjna archiwów, choć uważana często za zjawisko nowe, niekiedy nawet chwilową modę⁵, ma swoje korzenie w przeszłości. Jak zauważyła Violetta Urbaniak, „działania edukacyjne były zawsze obecne w bieżącej pracy archiwów, tylko inaczej je nazywano – mówiono o popularyzacji lub działalności oświatowej i kulturalnej (kulturalno-oświatowej)”⁶.

Archiwa państwowe w Polsce taką działalność prowadziły już od dwudziestolecia międzywojennego, a w okresie PRL uległa ona znacznemu ożywieniu. W tym czasie archiwa podejmowały szereg działań o charakterze popularyzatorskim i kulturalno-oświatowym w postaci wystaw, prelekcji i odczytów, wycieczek do archiwów adresowanych do różnych środowisk, w tym zwłaszcza do szkół i zakładów pracy. Kulminacyjny charakter miały organizowane co pięć lat „Tygodnie Archiwów”. Choć omawiana działalność była silnie zideologizowana i w wielu aspektach była odbiciem wizji komunistycznej polityki historycznej, to nie sposób odmówić jej także walorów popularyzatorskich, dydaktycznych i wychowawczych. Poprzez wspomniane działania archiwa popularyzowały wiedzę o nich samych oraz dziejach lokalnych i regionalnych⁷. Po regresie w dwóch ostatnich dekadach XX w. aktywność ta odradza się współcześnie. Archiwa państwowe pod względem podejmowanych działań edukacyjnych stanowią najlepiej przebadany rodzaj archiwów⁸. Współcześnie rozgranicza się działalność edukacyjną i popularyzatorską archiwów. Ta ostatnia bowiem „to ogół działań podejmowanych przez archiwum mających na celu upowszechnienie wiedzy o archiwach (ich dziejach, zadaniach i funkcjach) oraz ich zasobie, a także o związanej z zasobem historii, zwłaszcza regionalnej”⁹. W praktyce działania edukacyjne i popularyzatorskie w archiwach kierowane są często do tych samych adresatów i realizowane poprzez podobne formy i metody.

Znacznie mniej uwagi poświęcono działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej archiwów wyodrębnionych (właściwie tylko Archiwów Instytutu

⁴ Rosa, „Funkcja edukacyjna archiwów. Pojęcie i zakres”, 18.

⁵ Mazur, „Edukacja archiwalna w Polsce”, 19–32.

⁶ Urbaniak, „Archiwum partnerem szkoły”, 451.

⁷ Mazur, „Działania oświatowe Archiwum”, 341–56.

⁸ Przegląd literatury do roku 2014 zob. Mazur, „Od prac kulturalno-oświatowych”, 244–90.

⁹ Mazur, „Działalność edukacyjna archiwów państwowych”.

Pamięci Narodowej)¹⁰, archiwów z powierzonym zasobem i archiwów szkół wyższych¹¹ oraz archiwów społecznych¹².

Najsłabiej rozpoznana jest działalność edukacyjna i popularyzatorska archiwów kościelnych. Można tu w zasadzie wymienić jeden artykuł ks. Jarosława Wąsowicza poświęcony tej aktywności w Archiwum Salezjańskim Inspektorii Pilskiej¹³. Wiadomo, że takie działania archiwów kościelnych podejmowały także w przeszłości¹⁴.

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy w archiwach kościelnych, a ściślej archidiecezjalnych i diecezjalnych, występuje działalność edukacyjna i popularyzatorska. Twierdząca odpowiedź generuje kolejne pytania o cele, formy, odbiorców i częstotliwość takiej aktywności. Warto podkreślić, że autor zrezygnował z analizy działalności naukowej archiwów kościelnych, czyli m.in. organizacji własnych konferencji naukowych, wygłaszania referatów podczas konferencji naukowych innych podmiotów, wydawania publikacji naukowych itd. W pierwszej kolejności przeanalizowano statuty archiwów w celu odnalezienia potencjalnych informacji na temat omawianych działań. Badanie przeprowadzono również w oparciu o analizę witryn internetowych archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce. Drugą metodą gromadzenia danych był kwestionariusz ankiety, który rozesłano do wszystkich wymienionych wyżej placówek. Odesłano jedynie osiem wypełnionych ankiet, a ponadto dyrekcja dwóch archiwów przesłała informacje, że placówki te nie prowadzą działań edukacyjnych i popularyzatorskich.

¹⁰ Bednarek, „Formy działań edukacyjnych”, 145–53; Brzozowska i Wilczewska, „Cudze chwalicie... swoje poznajcie”, 153–61. Dawidowicz-Stan, „Mit archiwalnego fartucha”, 135–41; Konieczna i Świątek, „Archiwalia Służby Bezpieczeństwa”, 223–29; Zielony, „Archiwum otwarte”, 269–86.

¹¹ Arvaniti, „Jak Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 205–09; Kierzkowska, „Archiwum UMK”, 17–25; Kwiatkowska, „Działalność popularyzatorska Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 39–43; Malinowski i Marciniak, „Działalność naukowa i edukacyjna pracowników”, 51–57; Matysiak, „50 lat Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 45–59; Skrzyński, „Wystawy w Archiwum Nauki”, 39–46; Sobeczko, „Działalność edukacyjna i popularyzacyjna archiwów”, 215–21.

¹² Zob. m.in. Kowal, „Archiwum Południowo-Wschodniego Instytutu”, 89–106; Strzelecka, „Zbiory Fundacji”, 114–23; Wancerz-Głuza, „10 lat Historii Bliskiej”, 133–41; Wiśniewska-Drewniak, *Inaczej to zniknie*, 576–80.

¹³ Wąsowicz, „Działalność naukowa i edukacyjna”, 327–40.

¹⁴ Librowski, „Wystawa”, 223–28.

Jedynie w kilku przypadkach obszar działalności, stanowiący przedmiot artykułu, regulują statuty archiwów archidiecezjalnych lub diecezjalnych. Jako jedno z zadań Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Walentego Patykiewicza w Częstochowie jego statut wymienia „działalność wystawieniczą i edukacyjną” oraz współpracę z kościelnymi i świeckimi instytucjami nauki i kultury na terenie kraju i za granicą¹⁵. Podobnie kwestie te regulują Statuty Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach¹⁶, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie¹⁷, Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego¹⁸, Archiwum Diecezji Sosnowieckiej¹⁹. Z kolei Archiwum Diecezjalne w Tarnowie jest zobowiązane do podejmowania działalności ekspozycyjnej²⁰. Dodać należy, że regulacje tworzenia archiwów diecezjalnych zawiera Kodeks prawa kanonicznego, który wymienia też zadania archiwów diecezjalnych będących agendami kurii. Należy do nich gromadzenie, przechowywanie, zabezpieczanie, opracowanie i udostępnianie (choć funkcje te nie zostały nazwane wprost). W wachlarzu zadań archiwów diecezjalnych i archidiecezjalnych zabrakło natomiast działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej²¹. „Upowszechnianie wiedzy o archiwach i archiwaliach kościelnych” jest natomiast jednym z celów statutowych Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych²².

Rzut oka na strony internetowe archiwów archidiecezji lub diecezji (lub zakładki na stronach kurii): bielsko-żywieckiej, częstochowskiej, drohiczyńskiej, elbląskiej, ełckiej, gdańskiej, gliwickiej, kaliskiej, koszalińsko-kołobrzeszkiej, lubelskiej, łódzkiej, opolskiej, pelplińskiej, płockiej, przemyskiej, radomskiej, rzeszowskiej, sandomierskiej, siedleckiej, sosnowieckiej, szczecińsko-kamieńskiej, świdnickiej, tarnowskiej, toruńskiej, warszawskiej, warszawsko-praskiej, wrocławskiej, zamojsko-lubaczowskiej i zielonogórsko-gorzowskiej pozwala na stwierdzenie, że placówki te nie prowadzą działań o charakterze popularyzatorskim i edukacyjnym. Archiwa diecezji bydgoskiej, legnickiej, łomżyńskiej nie posiadają nawet swoich witryn WWW, a portal archiwum dla diecezji łowickiej jest nieaktywny. Należy zauważyć, że na ogół na stronach internetowych archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych brak informacji o prowa-

¹⁵ „Statut Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej”.

¹⁶ „Statut Archiwum Archidiecezji w Katowicach”.

¹⁷ „Statut Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie”.

¹⁸ „Statut Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego”.

¹⁹ „Statut Archiwum Diecezji Sosnowieckiej”.

²⁰ „Statut Archiwum Diecezjalnego im. Arcybiskupa Jerzego Ablewicza”.

²¹ „Kodeks Prawa Kanonicznego”.

²² „Statut [Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych]”.

dzeniu działalności popularyzatorskiej czy edukacyjnej, co nie zawsze jest efektem braku takich inicjatyw.

Analiza stron pozostałych archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych wykazała, że w kilku z nich prowadzone są działania edukacyjne. Najpowszechniejszym ich przejawem są wystawy. „Plakat katolicki w PRL” to tytuł wystawy Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach z 2005 r. Zaprezentowano na niej plakaty przedstawiające m.in. wydarzenia z życia diecezji w latach PRL (pielgrzymki mężczyzn i kobiet do Piekar Śląskich, zaproszenia na pierwszą pielgrzymkę Jana Pawła II do Polski, akcje duszpasterskie). Wystawę umieszczono w korytarzu Kurii Metropolitalnej prowadzącym do Archiwum²³. W 2009 r. katowickie archiwum archidiecezjalne przygotowało ekspozycję „Cztery istotne wydarzenia w życiu chrześcijanina”, czyli Chrzest Święty, I Komunia Święta, sakrament małżeństwa oraz śmierć i pochówek. Bodźcem do powstania wystawy było włączenie do zasobu archiwum kolekcji starych fotografii obrazujących życie górnośląskiej rodziny w ważnych dla niej momentach. Archiwalia zaprezentowano w holu archiwum²⁴. W tym samym roku Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach przygotowało wystawę „Ordynariusze (archi)diecezji katowickiej”. Przedstawiała ona sylwetki biskupów: Augusta Hlonda, Arkadiusza Lisieckiego, Stanisława Adamskiego, Herberta Bednorza oraz arcybiskupa Damiana Zimonia. Na znajdującej się w holu archiwum ekspozycji można było zobaczyć wizerunki herbów, pieczęcie oraz podpisy biskupów, a także ich dewizy²⁵.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie wraz z Wydawnictwem „Biały Kruk” w ramach VII Małopolskich Dni św. Jana Pawła II zorganizowało w dniach 6–23 XI 2017 r. wystawę „Jan Paweł II i Brat Albert – apostołowie naszych czasów” bazującą na zbiorach i zasobach obu pałaczków. Ekspozycja odwoływała się do biografii i dorobku obu świętych oraz do beatyfikacji i kanonizacji Brata Alberta przez Papieża Polaka²⁶.

W 2004 r. w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym w Białymstoku odbyła się wystawa z okazji 25. rocznicy śmierci ks. Stanisława Suchowolca, a zwieździła ją m.in. młodzież z III Liceum Ogólnokształcącego w Białymstoku²⁷. „Pułkownik Kukliński – Polska samotna misja” to tytuł ekspozycji zorganizowanej

²³ „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ „Jan Paweł II i Brat Albert – Apostołowie Naszych Czasów”.

²⁷ „Spotkania w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym w Białymstoku”.

przez Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku i Izbę Pamięci Pułkownika Kuklińskiego w Warszawie. Zorganizowano ją w gmachu Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego w Białymstoku. W wernisażu w dniu 5 IX 2014 r. uczestniczyło ponad sto osób, w tym Metropolita Białostocki Abp. Edward Ozorowski. Wystawę otworzył Dyrektor Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego w Białymstoku ks. Tadeusz Kasabuła, a Filip Frąckowiak omówił proces powstawania ekspozycji, w tym także wyniki poprzedzającej ją kwerendy archiwalnej. Ekspozycję stanowiło 20 plansz prezentujących biografię płk. Ryszarda Kuklińskiego i „jego samotną misję powstrzymania, przy pomocy Stanów Zjednoczonych, wojennych planów Związku Sowieckiego w latach 70. i 80. XX w.”. Wyeksponowano ponad sto fotografii i kopii dokumentów, mapy sztabowe planów ataku Układu Warszawskiego na zachód Europy oraz dokumenty prezentujące uzależnienie Polski od Związku Sowieckiego i Armii Czerwonej ze zbiorów Izby Pamięci Pułkownika Kuklińskiego w Warszawie. Wiadomo, że wystawa była czynna do 2 X w dni powszednie w godzinach 9.00–13.00. Grupy zorganizowane poproszono o wcześniejsze telefoniczne umówienie spotkania²⁸.

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie i Muzeum Archidiecezji w Gnieźnie w 2017 r. zorganizowało wystawę „Primas Poloniae – 600 lat stolicy prymasowskiej w Gnieźnie”, na której zaprezentowano najważniejsze muzealia i archiwalia związane z osobami i posługą Prymasów Polski. Ekspozycja składała się z sześciu części tematycznych: arcybiskupi koronatorzy, Primus Princeps – INTERREX, Legatus Natus, Prymasi okresu zaborów, Prymasi wolnej Polski i współczesność. Zwiedzający mogli zobaczyć m.in. „Złoty Kodeks Gnieźnieński”, dokument z 1451 r., w którym król Kazimierz Jagiellończyk zastrzega arcybiskupowi gnieźnieńskiemu koronację króla, tzw. Legatus Natus z 1515 r., czyli dokument papieża Leona X dla arcybiskupa Jana Łaskiego. Zabytki archiwalne, ze względów konserwatorskich eksponowano rotacyjnie co 3–4 tygodnie. Wystawę w dniu 22 IV otworzył Prymas Polski abp. Wojciech Polak. Ekspozycję można było oglądać przez cały rok²⁹. Wiadomo, że wystawy Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie dostępne w murach archikatedry co roku zwiedzało wielu uczniów szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i studentów³⁰.

Obie wymienione wyżej placówki wraz z Gnieźnieńskim Muzeum Początków Państwa Polskiego przygotowały ekspozycję „Stolica Prymasów” otwartą 12 III 2010 r. w pierwszy dzień obrad VIII Zjazdu Gnieźnieńskiego. Na wysta-

²⁸ „Nowa wystawa w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym”.

²⁹ „«Primas Poloniae» – wystawa z okazji 600-lecia prymasostwa”.

³⁰ Pest, „Przeszłość i współczesność”, 345–46,

wę złożyły się cztery panele tematyczne. Pierwszy z nich dotyczył początków państwa polskiego i początków Kościoła na ziemiach polskich. Część druga obejmowała schyłek średniowiecza i czas odrodzenia. Segment trzeci prezentował obiekty z okresu baroku. Wystawę zamykał dział poświęcony roli prymasów w czasach zaborów, dwudziestolecia międzywojennego oraz po 1945 r. Na ekspozycji prezentowano m.in. bullę zwaną „złotą” papieża Innocentego II z 1136 r., dokumenty z ingresu prymasa Ignacego Krasickiego (1795 r.), ekspozycje związane z osobami kard. Stefana Wyszyńskiego, kard. Józefa Glempa i abp. Henryka Muszyńskiego. Wystawie towarzyszył dwujęzyczny katalog³¹.

Obchody rozmaitych rocznic oraz organizacja spotkań, sympozjów i konferencji naukowych to okazja do przygotowania wystaw w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Ekspozycje te są adresowane do studentów archiwistyki, historii, historii sztuki, filologii klasycznej i muzykologii³².

Raz na około trzy lata Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej organizuje ekspozycję. Jako przykład można wskazać następujące tytuły: „Szesnastowieczni jezuici: ks. Jakub Wujek i ks. Piotr Starga”, „Bp Stefan Bareła – ojciec soboru Watykańskiego II”³³.

Archiwum Diecezji Sandomierskiej w Sandomierzu nie organizuje samodzielnie ekspozycji, ale wraz z Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu partycypowało w przygotowaniu wystawy z okazji jubileuszu 200-lecia diecezji sandomierskiej³⁴.

W 2019 r. na wystawie „Jan Paweł II w Elblągu” prezentowano fotografie osobistego fotografa papieża Arturo Mari oraz kronikę miejską, w której udokumentowano przygotowania do wizyty i jej przebieg³⁵.

Nietypowy charakter miało wyekspozowanie w kwietniu 2016 r. w katedrze poznańskiej obok lektorium pergaminowego kodeksu liturgicznego z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu³⁶.

Archiwa diecezjalne i archidiecezjalne wypożyczają również dokumentację ze swego zasobu na potrzeby organizacji ekspozycji przez inne podmioty. Jako przykład może posłużyć Archiwum Diecezjalne we Włocławku, które

³¹ „Gniezno: wystawa o dziejach miasta”.

³² Wilczyński, „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu”, 286.

³³ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, Archiwum Huberta Mazura.

³⁴ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Diecezji Sandomierskiej w Sandomierzu, Archiwum Huberta Mazura.

³⁵ „Jubileuszowa wystawa – Jan Paweł II w Elblągu”.

³⁶ „Ekspozycja ksiąg z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego”.

w 2016 r. użyczyło posiadane materiały archiwalne Muzeum Diecezjalnemu we Włocławku do wystawy „Źródła kultury duchowej i materialnej Włocławka”. Celem ekspozycji było podsumowanie pięciu lat planowej konserwacji najcenniejszych archiwaliów diecezji włocławskiej³⁷.

Współpracę z muzeami łódzkimi, zwłaszcza na gruncie wystaw, podejmuje też Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi³⁸. Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi wypożyczało archiwalia na ekspozycje do Wielkopolskiego Muzeum Historycznego w Poznaniu, Muzeum Początków Państwa Polskiego oraz Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach³⁹.

Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w 2011 r. wraz z Delegaturą IPN w Koszalinie, Archiwum Państwowym w Koszalinie, Muzeum w Koszalinie, Centralnym Ośrodkiem Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie, Koszalińską Biblioteką Publiczną im. J. Lelewela, Muzeum Bornholmu było współorganizatorem wystawy „Koszalin 1950–1976. Historia na nowo odkryta”⁴⁰.

Bogaty jest plon współpracy na niwie wystawiennictwa Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu z innymi instytucjami: Muzeum Narodowym w Poznaniu, Wielkopolskim Muzeum Niepodległości w Poznaniu, Muzeum Regionalnym im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni, Sejmem RP, Diecezjalnym Instytutem Akcji Katolickiej Archidiecezji Poznańskiej, Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Instytutem Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, Archidiecezją Poznańską, Archiwum Państwowym w Poznaniu, Uniwersyteciem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Były to m.in. następujące ekspozycje: „Wielkopoleanie ku Niepodległej – w stulecie zwycięskiego powstania 1918–1919 (2018 r.)”⁴¹, „Seweryn Melżyński 1804–1872” (2017 r.)⁴², „Biskupi poznańscy na przestrzeni wieków (2017 r.)”⁴³, „Da mihi animas, caetera tolle” (Daj mi dusze, resztę zabierz) (2017 r.)⁴⁴, „Fryderyk Wilhelm Below (1822–1895) – pieczętarz i artysta” (2015 r.)⁴⁵, „Prymas z Wrześni – Arcybiskup Edward Likowski” (2015 r.)⁴⁶, „Mieczysław Halka-Ledóchowski (1822–

³⁷ Otwarcie wystawy [«Źródła kultury duchowej i materialnej Włocławka»].

³⁸ Wróbel, „Współpraca Muzeum Tradycji”, 281–87; Dąbrowski, „Sprawozdanie z działalności”.

³⁹ Wilczyński, „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu”, 286.

⁴⁰ „Wystawa «Koszalin 1950–1976».

⁴¹ „Wielkopoleanie ku Niepodległej”.

⁴² „Księgi metrykalne z AAPoz.”.

⁴³ „Wystawa: Biskupi Poznańscy na przestrzeni wieków”.

⁴⁴ „Fotografie z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”.

⁴⁵ „Archiwalia z AAPoz na wystawie w Muzeum Archidiecezjalnym”.

⁴⁶ „Otwarcie wystawy okolicznościowej «Prymas z Wrześni»”.

–1902) – KARDYNAŁ nieznany” (2015 r.)⁴⁷, „Dwie fary – 750 lat najstarszej poznańskiej parafii” (2014 r.)⁴⁸.

Pokłosiem niektórych ekspozycji były katalogi drukowane, w powstaniu których także partycypowało Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Można wspomnieć w tym miejscu wystawy „Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej”⁴⁹ oraz „Da mihi animas, caetera tolle (Daj mi dusze, resztę zabierz) Arcybiskup Antoni Baraniak 1904–1977”⁵⁰.

Ciekawym przykładem jest również wystawa plenerowa „Sacrum Poloniae Millenium w archidiecezji poznańskiej” (2016 r.) udostępniona do zwiedzania obok budynku Kurii metropolitalnej⁵¹. Stworzono również możliwość jej wypożyczenia do parafii⁵².

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (wraz z Centrum Kultury Podgórze, Archiwum Narodowym w Krakowie, Dzielnicą XII Bieżanów-Prokocim Biblioteka, Biblioteką Jagiellońską, Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, Narodowym Archiwum Cyfrowym, Wojskowym Biurem Historycznym im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego i Archiwum Urzędu Miasta Krakowa) partycypowało w ekspozycji online „Bieżanowian drogi do wolności”, której celem było zaprezentowanie „wkładu mieszkańców Bieżanowa w walkę o niepodległość w latach 1914–1920”. Wystawa dostępna jest na witrynie Archiwum Narodowego w Krakowie⁵³. W 2016 r. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie wraz z Archiwum Narodowym w Krakowie i Muzeum Domem Rodzinnym Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach włączyło się w przygotowanie ekspozycji „Młodość Karola Wojtyły. Droga do Kapłaństwa” przygotowaną przez Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie z okazji Światowych Dni Młodzieży⁵⁴.

Kolejną formą oddziaływania edukacyjnego są wykłady, odczyty, prelekcje i warsztaty. Dnia 28 V 2009 r. w kapitułarzu Kurii Metropolitalnej w Katowicach odbył się wykład i warsztaty dla studentów historii Uniwersytetu Śląskiego (pod opieką dr Barbary Kalinowskiej-Wójcik). Poprowadził je dr Wojciech

⁴⁷ „Wystawa: Mieczysław Halka-Ledóchowski”.

⁴⁸ „Archiwalia z AAPoz na wystawie pt. «Dwie fary»”.

⁴⁹ Białecki, Wojcieszek, i Grzesiek, *Sacrum Poloniae Millenium*.

⁵⁰ Błaszczyński i Wojcieszek, *Da mihi animas, caetera tolle*.

⁵¹ „Wystawa: «Sacrum Poloniae Millennium»”.

⁵² „Możliwość wypożyczenia do parafii wystawy”.

⁵³ „Bieżanowian drogi do Niepodległości”.

⁵⁴ „Zapraszamy”.

Schäffer – kustosz Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach. Wykład obejmował historię archiwum, charakterystykę zasobu oraz wybrane zagadnienia z zakresu paleografii, neografii i sfragistyki. Studenci obejrzeli m.in. bulle nominacyjne biskupów katowickich, księgi metrykalne (XVII–XX w.) w różnych oprawach (drewno, skóra), mapy, pieczęcie oraz najstarsze dokumenty pergaminowe (XV–XVI w.), metrykę chrztu Wojciecha Korfantego. Drugą część spotkania stanowiły warsztaty, podczas których studenci ćwiczyli umiejętność odczytywania pisanej neogotykiem metryki chrztu. Innym zadaniem było pisanie gęsim piórem na karcie powielonej dutki z epoki własnej metryki chrztu⁵⁵. Podobny wykład odbył się 21 V 2010 r. dla studentów archiwistyki Uniwersytetu Śląskiego⁵⁶. W katowickim archiwum archidiecezjalnym 24 VI 2013 r. gościli uczniowie klas V i VI szkoły podstawowej z Zespołu Szkół Zakonu Pijarów Matki Bożej Królowej Szkół Pobożnych. Lekcję archiwalną poprowadził kustosz archiwum dr Wojciech Schäffer, który wprowadził uczniów w klimat średniowiecza, posługując się strojem z epoki. Uczniowie zapoznali się z tajnikami średniowiecznego skryptorium i ówczesnymi materiałami piśmienniczymi. Poruszono także zagadnienia lokacji miast na prawie niemieckim. Archiwista na przykładzie unii w Krewie zawartej w 1385 r. zapoznał uczniów z problematyką uwierzytelniania dokumentów w wiekach średnich⁵⁷. W Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach przyjmuje się na ogół grupy studentów historii, zwłaszcza specjalizacji archiwistycznej oraz licealistów. Na trwających około 2,5 godziny zajęciach odwiedzający są zapoznawani z historią archiwum, jego strukturą i zasobem, a także historią Śląska i historią kościoła na Śląsku. Łącznie w skali roku to 4–5 dwudziestoosobowych grup⁵⁸.

Wiadomo, że w Archiwum Diecezjalnym w Zielonej Górze prowadzono zajęcia dla studentów oraz przyjmowano wycieczki uczniów szkół średnich i gimnazjalnych, „którzy byli pod wrażeniem, gdy mogli poznać historię zasobu i funkcjonowanie archiwum”⁵⁹.

⁵⁵ „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

⁵⁸ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Archiwum Huberta Mazura.

⁵⁹ Kufel, *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze*, 77.

Uczniowie z łódzkich szkół odwiedzali także Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi, gdzie mieli okazję zapoznać się z pracą archiwum i zasobem archiwalnym⁶⁰.

Zajęcia dla studentów prowadzone są także w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie⁶¹. Są to wizyty studyjne dziesięcioosobowych grup (studentów teologii, historii, archiwistyki, bibliotekoznawstwa) w czytelni archiwum⁶². Takie inicjatywy podejmuje też Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu)⁶³. Rocznie od kilku do kilkunastu maksymalnie piętnastoosobowych grup uczniów i seniorów z Uniwersytetu Trzeciego Wieku przyjmuje Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. Goście zwiedzają czytelnię i magazyny, zapoznają się z zadaniami i zasobem archiwum. Archiwiści prezentują różnorodne materiały archiwalne: księgi metrykalne, mapy, fotografie, nagrania audiowizualne⁶⁴.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu w ostatnich latach organizowało warsztaty archiwalno-historyczne dla: studentów muzykologii (w 2017 i 2018 r.)⁶⁵, studentów historii (np. w 2015 i 2017 r.)⁶⁶, studentów archiwistyki⁶⁷, studentów i doktorantów teologii⁶⁸, uczniów szkół podstawowych (np. w 2014 r. uczniowie z klasy 2a ze Szkoły Podstawowej nr 80 z Poznania⁶⁹, w 2015 r. uczniów Szkoły Podstawowej w Kwiliczu oraz Szkoły Podstawowej w Łowyniu⁷⁰, a w 2016 r. z klasy 2a ze Szkoły Podstawowej nr 53

⁶⁰ Dąbrowski, „Sprawozdanie z działalności”, 16.

⁶¹ Pest, „Przeszłość i współczesność”, 345–46.

⁶² Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Huberta Mazura.

⁶³ Wilczyński, „Archiwum Archidiecezjalne”, 286.

⁶⁴ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Archiwum Huberta Mazura.

⁶⁵ „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”; „Włosko-Polskie Warsztaty Archiwalne”.

⁶⁶ „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”; „Warsztaty archiwalno-historyczne w AAP”; „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów WH UAM Poznań”.

⁶⁷ „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów IH UAM”.

⁶⁸ „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów WT UAM”; „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”; „Klerycy z Obry w Archiwum Archidiecezjalnym”.

⁶⁹ „Warsztaty historyczno-genealogiczne dla uczniów z Ila”.

⁷⁰ „Gęsie pióro i atrament, czyli ferie szkolne w AAPoz”.

im. P. E. Strzeleckiego w Poznaniu – Głuszyńie⁷¹), gimnazjów (np. w 2014 r. uczniowie z Gimnazjum im. Edwarda hr. Raczyńskiego w Komornikach⁷², a w 2016 r. uczniowie z Gimnazjum im. prof. Stanisława Kielicha w Borowie⁷³), szkół ponadgimnazjalnych (np. w 2013 r. uczniów z VIII Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Poznaniu⁷⁴, w 2015 r. z Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Wolsztynie⁷⁵ oraz z Publicznego Liceum Ogólnokształcącego Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców im. bł. Natalii Tułasiewicz w Poznaniu⁷⁶). Do innych adresatów należeli m.in. księża archidiecezji poznańskiej wyświęceni w 1977 r.⁷⁷, słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku⁷⁸, członkowie Towarzystwa Miłośników Gostyńskiej Fary z Gostynia⁷⁹, grupa duszpasterska św. o. Pio z parafii pw. św. Mikołaja w Krobi⁸⁰, członków Parafialnego Oddziału Akcji Katolickiej z parafii pw. św. Jerzego w Poznaniu⁸¹, olimpijczyków XXVIII Olimpiady Teologii Katolickiej w 2018 r.⁸².

Wiadomo, że uczniowie z klasy 5a i 5b ze Szkoły Podstawowej nr 10 im. Arkadego Fiedlera z Poznania odwiedzający poznańskie archiwum archidiecezjalne w dniu 5 III 2013 r. zadawali pytanie „Co to jest archiwum?”, na które odpowiadał wicedyrektor ks. dr Jan Maria Musielak⁸³. Z kolei uczestnicy półkolonii organizowanych przez Parafialny Oddział Akcji Katolickiej działający przy parafii pw. Świętej Rodziny w Poznaniu pytali „Co to jest archiwum, czym się zajmuje i jakie skarby można znaleźć na archiwalnych półkach?”. Na-

⁷¹ „Goście ze Szkoły Podstawowej nr 53”; archiwum otrzymało w podziękowaniu laurkę: „Dziękujemy, z całego serca za wspaniałe spotkanie, czas poświęcony nam i cierpliwość w wyjaśnianiu tajemnic historii”.

⁷² „Uczniowie Gimnazjum z Komornik w AAP”.

⁷³ „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”; „Warsztaty archiwalno-historyczne w AAPoz”.

⁷⁴ „Uczniowie z VIII L.O. w AAPoz”.

⁷⁵ „Uczniowie z Zespołu Szkół Ogólnokształcących z Wolsztyna w AAPoz”.

⁷⁶ „Uczniowie z Publicznego Liceum Ogólnokształcącego KSW w AAPoz”.

⁷⁷ „Goście w AAP”.

⁷⁸ „Studenci Uniwersytetu Trzeciego Wieku w AAP”; „Studenci Uniwersytetu Trzeciego Wieku z Opalenicy”; „Studenci Uniwersytetu Każdego Wieku WSB w AAPoz”.

⁷⁹ „Warsztaty archiwalno-historyczne w AAPoz”.

⁸⁰ „Warsztaty archiwalno-historyczne dla grupy duszpasterskiej”.

⁸¹ „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”; „Warsztaty archiwalno-historyczne dla Akcji Katolickiej”.

⁸² „Olimpijczycy w Archiwum Archidiecezjalnym”.

⁸³ „Co to jest Archiwum? – Va i Vb w AAP”.

tomiast jak należy pisać gęsim piórem, uczył Sławomir Leszczyński z Pracowni Konserwacji działającej w archiwum⁸⁴.

Inną grupą docelową działań edukacyjnych i popularyzatorskich Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu byli nauczyciele. W ramach zajęć prowadzonych przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu w 2013 r. w placówce tej przeprowadzono warsztaty archiwalno-historyczne dla nauczycieli z Poznania i województwa wielkopolskiego poświęcone zasobowi i działalności archiwum⁸⁵. Podobne spotkanie odbyło się w czasie ferii w 2014 r.⁸⁶. Z kolei w 2017 r. dla nauczycieli historii zorganizowano prelekcję na temat form współpracy z archiwum⁸⁷.

Z rzadka pracownicy archiwów diecezjalnych i archidiecezjalnych wygłaszają odczyty popularnonaukowe na zewnątrz. Przykładem może być referat dra Wojciecha Schäffera z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach w Muzeum Miejskim w Tychach w ramach III Tyskiego Sympozjum Historycznego. Wystąpienie „Kościoł, duchowni, parafia i wierni z Tychów w świetle metryk, dokumentów i akt z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach” zilustrowano bogatymi materiałami ikonograficznymi⁸⁸.

Pracownicy Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej wygłaszali następujące odczyty popularnonaukowe: „Wieluń i okolice w Tekach Patykiewicza przechowywanych w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie”, „Materiały źródłowe do dziejów klasztoru Sióstr Bernardynek w Wieluniu w zbiorach Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej”, „Archiwum Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich (1994–2014) w zasobie Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie”⁸⁹.

Ks. Rafał Rybacki z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu w dniu 21 II 2014 r. na zebraniu Towarzystwa Miłośników Gostyńskiej Fary wygłosił prelekcję pt. „Dokument z Gostynia z 1310 r.”⁹⁰. Z kolei 13 V 2016 r. przedstawił on referat „Dokument legata papieskiego, kardynała Mikołaja Boccasi-

⁸⁴ „Gęsie pióro i atrament, czyli ferie szkolne w AAPoz”.

⁸⁵ „Warsztaty archiwalne dla nauczycieli”.

⁸⁶ „Ferie 2014 – warsztaty archiwalne dla nauczycieli”.

⁸⁷ „«Powtórka przed ...» z udziałem Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”.

⁸⁸ „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

⁸⁹ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, Archiwum Huberta Mazura.

⁹⁰ „Dokument z Gostynia z 1310 roku”.

niego z 1302 r.” podczas „VIII. Popołudnia z dokumentem” w Archiwum Państwowym w Poznaniu⁹¹.

Niekiedy archiwa stwarzają możliwość zwiedzania swych siedzib. I tak 5 VI 2012 r. został oddany do użytku nowy gmach Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego w Białymstoku, a uczestnicy uroczystości zapoznali się z dwiema okolicznościowymi wystawami muzealnymi oraz zwiedzili obiekt wraz z magazynami, czytelniami i pracownią digitalizacji⁹². Z kolei Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie w dniu 22 V 2004 r. zwiedzała wycieczka krajoznawczo-naukowa członków Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Lublinie⁹³.

Około dwóch–trzech grup (liczących ok. 25 osób) w skali roku odwiedza Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. Byli to najczęściej uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz ministranci. W trakcie trwającego około 50 minut zwiedzania zwiedzający mieli okazję zobaczyć magazyny, pomieszczenia biurowe oraz dział starodruków i inkunabułów, a także zapoznać się z dziejami archiwów, historią książki, z księgami metrykalnymi (ich gromadzeniem, mikrofilmowaniem i digitalizacją), specyfiką poszukiwań genealogicznych, a także mogli zobaczyć bulle papieskie⁹⁴.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku gości w skali roku około trzech–czterech kilkunastoosobowych grup, najczęściej uczniów lub studentów. Przez około godzinę zwiedzający mogą zobaczyć czytelnię, pomieszczenia biurowe oraz magazyny, a także zapoznać się z historią diecezji włocławskiej, funkcjonowaniem archiwów i metodami konserwacji archiwaliów⁹⁵. I tak przykładowo w 2019 r. uczniowie dwóch klas trzecich katolickiego gimnazjum we Włocławku odwiedzili tamtejsze archiwum, gdzie zobaczyli najstarszy dokument z archiwum (1232 r.) oraz zapoznali się z zagadnieniem konserwacji archiwaliów⁹⁶.

W 2015 r. Archiwum Diecezjalne w Kielcach z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów zorganizowało Dzień Otwarty, podczas którego można było zwiedzić magazyny archiwalne oraz pokazać najciekawszych dokumentów⁹⁷.

⁹¹ „VIII. Popołudnie z dokumentem”.

⁹² „Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku”.

⁹³ „Archiwum i Muzeum Diecezjalne w Drohiczynie (wycieczka SBP)”.

⁹⁴ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, Archiwum Huberta Mazura.

⁹⁵ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Archiwum Huberta Mazura.

⁹⁶ „Długoszacy zwiedzali archiwum diecezjalne”.

⁹⁷ Zarzycki, „Kieleckie Archiwum Państwowe i Archiwum Diecezjalne”.

Sporadycznie w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu pojawiały się grupy zagraniczne. W 2013 r. w placówce tej gościły przedstawicielki „Sapienza” Uniwersytetu di Roma⁹⁸, doktoranci z Uniwersytetu w Monachium⁹⁹ oraz studenci historii i archiwistyki z Uniwersytetu w Ałma-Acie w Kazachstanie¹⁰⁰. Z kolei w 2016 r. archiwum odwiedzili członkowie Koła Naukowego im. Zolteina I. Totk z Budapesztu¹⁰¹.

Niekiedy archiwa kościelne organizują różne imprezy i akcje. Dnia 4 XI 2016 r. odbyła się uroczystość wręczenia certyfikatu wpisu na Listę Krajową UNSECO „Pamięć Świata” Aktu fundacyjnego klasztoru cystersów w Łęknicy z 1153 r. Dokument nazywany od imienia wystawcy „dokumentem Zbiluta” zachował się w dwóch egzemplarzach przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie i Archiwum Państwowym w Poznaniu¹⁰².

Z kolei Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie od 1 I 2012 r. pod patronatem Prymasa Polski rozpoczęło akcję „Mecenat Skarbów Słowa” mającą na celu ratowanie archiwaliów ze swego zasobu. Ideą akcji jest „zaadoptowanie” przez osoby prywatne, firmy, instytucje konkretnego obiektu archiwalnego wymagającego pilnej interwencji konserwatorskiej. Mecenasi w zamian za finansowe wsparcie byli honorowani trzema tytułami: „Wielki Mecenat Skarbu Państwa” (wpis do Złotej Księgi Mecenatu, pamiątkowy dyplom, zaproszenie na ekskluzywną wizytę w Archiwum, połączoną z pokazem najcenniejszych archiwaliów; zaproszenie na wystawy i inne wydarzenia, których współorganizatorem jest Archiwum; dla chętnych: podanie nazwiska do publicznej wiadomości na stronie internetowej Archiwum oraz zorganizowanie briefingu prasowego, a także oprowadzenie po Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej), „Mecenat Skarbów Słowa” (wpis do Złotej Księgi Mecenatu, pisemne podziękowanie, zaproszenie do wizyty w Archiwum i zapoznanie z jego pracą; dla chętnych: podanie nazwiska do publicznej wiadomości na stronie internetowej Archiwum) i „Mecenat Archiwum”¹⁰³.

⁹⁸ „Goście z «Sapienza» Uniwersytetu di Roma w AAPoz”.

⁹⁹ „Goście z Uniwersytetu w Monachium”.

¹⁰⁰ „Goście z Kazachstanu w Archiwum Archidiecezjalnym”.

¹⁰¹ „Uczniowie z Poznania i studenci z Budapesztu”.

¹⁰² „«Dokument Zbiluta» na liście UNESCO”.

¹⁰³ „Mecenat Skarbów Słowa”.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu włącza się także w obchody Dnia Dziecka, współorganizując wraz z Caritas Archidiecezji Poznańskiej i Urzędem Miasta Poznania festyny na Ostrowie Tumskim¹⁰⁴.

Placówka ta wspólnie z Wielkopolskim Towarzystwem Genealogicznym „Gniazdo” organizuje co roku „Dzień Genealoga”. Dla uczestników przygotowywane są referaty o tematyce genealogicznej, pokazy multimedialne, wystawy drzew genealogicznych, konkursów genealogicznych¹⁰⁵.

Odosobniony charakter w skali kraju mają konkursy współorganizowane przez Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. W 2014 r. był to konkurs historyczny dla dzieci i młodzieży¹⁰⁶, a w 2017 r. konkurs Plastyczny „Matka Boża w moim życiu” oraz V Archidiecezjalny Przegląd Poezji i Pieśni Patriotycznej „Kocham moją Ojczyznę”¹⁰⁷.

Jako przykład nielicznych publikacji o charakterze popularyzatorskim można wskazać album „Historia Kościoła Łódzkiego. Wydarzenia. Dokumenty. Ilustracje”. Jest to wydawnictwo Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi, które ukazało się z okazji 25. rocznicy wizyty Jana Pawła II w Łodzi¹⁰⁸.

Natomiast Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie wraz ze Stowarzyszeniem „Lider Pojezierza” zrealizowało projekt „Zakony i kościoły pojezierza”, którego owocem jest wydawnictwo o tym samym tytule. W publikacji znalazły się trasy turystyczne zapoznające z dziedzictwem materialnym Kościoła rzymskokatolickiego na Pojezierzu Myśliborskim. Przewodnik zawiera najważniejsze dane na temat kościołów diecezji szczecińsko-kamieńskiej, które wchodziły w zakres powstałej trasy tematycznej¹⁰⁹.

Zupełnie inny charakter miała inicjatywa Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach z 2009 r. Był to „Kalendarz Archiwum Archidiecezjalnego” prezentujący archiwalia z zasobu tejże placówki: wpisy z ksiąg metrykalnych, dokumenty i bulle oraz fotografie wnętrza Archiwum. Każdy z miesięcy opatrzone wspomnieniami świętych oraz fragmentami pieśni na cześć patrona, którego wspomnienie przypada w danym miesiącu¹¹⁰.

¹⁰⁴ „VI Festyn z Okazji Dnia Dziecka 2013 – Współpraca: Caritas i Archiwum”; <http://aap.poznan.pl/page/5/> (dostęp: 28.08.2021).

¹⁰⁵ „X Dzień Genealoga w Archiwum Archidiecezjalnym”; „TV AAPoz przedstawia – XI. Dzień Genealoga”; „XII. Dzień Genealoga”.

¹⁰⁶ „Przygotowania do ogólnopolskiego konkursu dla dzieci i młodzieży”.

¹⁰⁷ Koncert Galowy V Archidiecezjalnego Przeglądu Poezji”.

¹⁰⁸ „Aktualności”.

¹⁰⁹ „Trasa tematyczna: Zakony i kościoły pojezierza”.

¹¹⁰ „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

Do rzadkich przejawów edukacji i popularyzacji w archiwach kościelnych należy współpraca z mediami. W tym względzie prym wiedzie Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. W programie informacyjnym „Teleskop” wyemitowanym na antenie telewizji regionalnej TVP Poznań w dniu 28 I 2015 r. przedstawiono relację dotyczącą zrealizowanego przez Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu projektu: „Opracowanie i konserwacja ksiąg konsystorskich z początku XV wieku”¹¹¹. W 2016 r. w siedzibie tej placówki ekipa telewizyjna TVP3 Poznań realizowała kolejny odcinek programu „Z życia Kościoła” na temat obchodów Milenium Chrztu Polski w 1966 r. W realizacji programu wykorzystano fragmenty filmu: „Poznań Millenium 1966”, znajdującego się w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu¹¹². W tym samym roku w cyklicznym programie „Z życia Kościoła” w TVP3 wyemitowano reportaż poświęcony wykonaniu milionowego skanu w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu¹¹³. Rok później Dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu uczestniczył w debacie „Międzynarodowy Dzień Archiwów – znaczenie archiwów dla państwa i kultury” w audycji LUSTRA w TVP3¹¹⁴. Z kolei w Ratajskiej Telewizji Kablowej, w cyklicznym programie „Mój Poznań – moja Wielkopolska” w dniu 31 I 2014 r. odbyło się w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu nagranie do odcinka poświęconego muzyce w osiemnastowiecznym Poznaniu. Podczas realizacji programu wykorzystano zgromadzone w Archiwum muzykalia¹¹⁵. Inną inicjatywą Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu był cykl filmowy „Archiwariusz TV”. Miał on na celu popularyzować wiedzę o archiwum i jego działalności¹¹⁶.

Tylko kilka archiwów diecezjalnych lub archidiecezjalnych posiada swoje strony internetowe. Zaledwie część z nich spełniać może popularyzatorską czy edukacyjną funkcję. Placówki: Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej¹¹⁷, Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie¹¹⁸, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach¹¹⁹, Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie¹²⁰, Archiwum Archidie-

¹¹¹ „TVP Poznań – O konserwacji ksiąg konsystorskich”.

¹¹² „Realizacja programu «Z życia Kościoła»”.

¹¹³ „Milionowy skan w AAPoz w TVP 3 Poznań”.

¹¹⁴ „Debate w TVP Poznań”.

¹¹⁵ „«Mój Poznań – moja Wielkopolska»”.

¹¹⁶ Archidiecezja Poznańska, *Archiwariusz TV – część I*.

¹¹⁷ „Dzieje Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej”.

¹¹⁸ „Dzieje instytucji – Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”.

¹¹⁹ „Z dziejów Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”.

¹²⁰ „Historia [Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego]”.

cezjalne w Łodzi¹²¹, Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie¹²², Archiwum Diecezjalne w Pelplinie¹²³, Archiwum Diecezjalne w Płocku¹²⁴, Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu¹²⁵, Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej¹²⁶ i Archiwum Diecezjalne we Włocławku¹²⁷ prezentują na swoich witrynach własne dzieje.

Ważniejszym elementem portali internetowych z perspektywy edukacji i popularyzacji są galerie. Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie na swojej stronie WWW prezentuje fotografie w ośmiu działach. W zakładce „Ciekawe spotkania” pomieszczono zdjęcia z I, II, III i IV Sesji Mecenatu Skarbów Słowa, promocji książki i sesji naukowej o dawnym podróżowaniu oraz wpis Dokumentu Zbiluta na listę UNESCO. Dział „Dyplomy” obejmuje reprodukcje: Dyplomu Gnieźnieńskiego – Złota Bulla języka polskiego z 1136 r., Pieczęci Dyplomu Gnieźnieńskiego z 1236 r., Pieczęci Dyplomu Gnieźnieńskiego z 1375 r., Dyplomu Gnieźnieńskiego z 1384 r., Dyplomu Gnieźnieńskiego z 1396 r., Dyplomu Gnieźnieńskiego z 1331 r. Na część zatytułowaną „Inkunabuły i starodruki” składają się skany przedstawiające Kazania Marcina z Opawy, Agendę Posnaniensis, Mowę bp Andrzeja Krzyckiego, Brewiarz Jana Łaskiego. W dziale „Księgi rękopiśmienne” zaprezentowano Ewangeliarz karoliński z 800 r., Złoty Kodeks Gnieźnieński z około 1070 r. oraz Akta Synodu Kaliskiego z II poł. XV w. Trzy listy staropolskie z około 1377–1384 r., 1552 r. i 1655 r. stanowią zakładkę „Listy Staropolskie”. Trzy fotografie znalazły się w dziale „Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie na 1050-lecie Chrztu Polski ratuje skarb z katedry”. Część „Zdjęcia” to trzy fotografie Prymasów Polski: Augusta Hlonda, Józefa Glempa i Stefana Wyszyńskiego. Całość galerii zamyka dział „Biblioteka”, gdzie znajdziemy Biblię Jubileuszową i Złoty Kodeks. Zaprezentowane fotografie zostały wzbogacone krótkimi opisami¹²⁸. Galeria (zakładka „Archiwum dzisiaj...”) na portalu Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach zawiera wyłącznie fotografie budynku i pomieszczeń tej pla-

¹²¹ „Dzieje Archiwum [Archidiecezjalnego w Łodzi]”.

¹²² „Historia [Archiwum Archidiecezjalnego w Szczecinie]”.

¹²³ „Dzieje Archiwum Diecezjalnego [w Pelplinie]”.

¹²⁴ „Historia Archiwum [Diecezjalnego w Płocku]”.

¹²⁵ „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu | Historia”.

¹²⁶ „O Archiwum. Historia”.

¹²⁷ „Historia Archiwum [Diecezjalnego we Włocławku]”.

¹²⁸ „Galeria – Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”.

cówki¹²⁹. Zdjęcia przedstawiające nabytki archiwum znajdziemy z kolei w zakładce „Pogotowie archiwalne”¹³⁰.

Zupełnie wyjątkową inicjatywą jest wirtualny spacer po archiwum dostępny na stronie internetowej Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu. Dzięki zastosowaniu technologii panoramy obejmującej kąt widzenia 360 stopni można zapoznać się z pomieszczeniami udostępnionymi dla osób korzystających z archiwum¹³¹.

Na szczególną uwagę zasługuje strona internetowa Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Jest to bowiem jedyna witryna archiwum kościelnego w Polsce, na której znalazła się zakładka „Lekcje archiwalne dla szkół”. Zawiera ona informacje, że zajęcia takie można umawiać telefonicznie lub mailowo. Archiwum, zapraszając zorganizowane grupy do udziału w lekcjach, określiło ich tematykę. Mogą one być poświęcone: „genealogii, ważnym dokumentom z przeszłości Warmii, korespondencji z autografami wyjątkowych osób z Warmii i Polski (królów, biskupów, np. Ignacego Krasickiego), odkrywaniu historii swoich miejscowości”¹³².

Promocyjny, ale także edukacyjny i popularyzatorski charakter mogą mieć profile archiwów na portalu społecznościowym Facebook. Posiadają je Muzeum i Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (856 osób obserwujących)¹³³, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (1,4 tys.)¹³⁴, Biblioteka i Archiwum Diecezji Bielsko-Żywieckiej (191 osób)¹³⁵, Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (1,2 tys. osób)¹³⁶, Archiwum Archidiecezji Warmińskiej (138 osób)¹³⁷, Archiwum Diecezjalne w Kielcach (875 osób)¹³⁸, Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej (334 osoby)¹³⁹, Archiwum Diecezji Sandomierskiej (516 osób)¹⁴⁰, Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (74 osoby)¹⁴¹. Podane w nawiasach dane to liczby osób obserwujących dany profil. Większość z wymienionych wy-

¹²⁹ „Archiwum dzisiaj...”.

¹³⁰ „Pogotowie archiwalne”.

¹³¹ „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu | Wirtualny spacer”.

¹³² „Lekcje archiwalne dla szkół”.

¹³³ „Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku”.

¹³⁴ „Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie”.

¹³⁵ „Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej”.

¹³⁶ „Mecenas Skarbów Słowa / Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”.

¹³⁷ „Archiwum Archidiecezji Warmińskiej”.

¹³⁸ „Archiwum Diecezjalne w Kielcach – ADK”.

¹³⁹ „Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej”.

¹⁴⁰ „Archiwum Diecezji Sandomierskiej”.

¹⁴¹ „Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie”.

żej profili archiwalnych prezentuje przede wszystkim informacje dotyczące wydarzeń w archiwum czy diecezji. Rzadko natomiast zamieszczane są skany archiwaliów. Aktualizacja treści i dodawanie nowych postów na większości omawianych profili pozostawia wiele do życzenia. Zupełnie wyjątkowo z perspektywy tematyki artykułu przedstawia się zawartość profilu Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. Są bowiem na nim publikowane posty dotyczące podejmowanych działań edukacyjnych. Znajdziemy tam zdjęcie oraz krótkie informacje na temat wizyt studentów, uczniów czy innych grup w archiwum.

Przedstawiona powyżej analiza pozwala stwierdzić, że jedynie w nielicznych archiwach archidiecezjalnych i diecezjalnych Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce prowadzona jest działalność edukacyjna i popularyzatorska. Najbardziej aktywne na tym polu są: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach i Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. W każdej z wymienionych instytucji organizowanych jest kilka przedsięwzięć edukacyjnych i popularyzatorskich rocznie.

Do najpowszechniejszych form oddziaływania edukacyjnego i popularyzatorskiego omawianych archiwów należą wystawy, rzadziej samodzielne, częściej współorganizowane z innymi podmiotami. Na drugim miejscu należy wymienić różnorodne zajęcia: odczyty, prelekcje, wykłady wygłaszane przez archiwistów kościelnych dla przybyłych wycieczek. Towarzyszy im często zwiedzanie gmachów archiwów. Podczas takich wizyt i spotkań dana grupa zapoznaje się z działalnością archiwum i jego zasobem, niekiedy z wybranymi aspektami historii Kościoła, zwłaszcza w ujęciu lokalnym i regionalnym. Archiwiści wygłaszają także odczyty, prelekcje i referaty podczas rozmaitych imprez zewnętrznych. Niekiedy archiwa kościelne włączają się w większe akcje organizowane przez inne podmioty. Wydawnictwa o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim w archiwach archidiecezjalnych i diecezjalnych w zasadzie nie istnieją. Nieostateczna wydaje się też współpraca z mediami tradycyjnymi. Tylko kilka archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych posiada własne portale internetowe, z czego zaledwie kilka prezentuje na nich treści o charakterze edukacyjnym lub popularyzatorskim w postaci krótkiego omówienia historii archiwum i prezentacji posiadanych materiałów archiwalnych. Jeszcze gorzej wygląda sytuacja, jeśli chodzi o obecność omawianych archiwów w mediach społecznościowych.

Działania edukacyjne archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych dedykowane są najczęściej uczniom na różnych etapach kształcenia, studentom historii, archiwistyki, teologii, słuchaczom Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz

członkom różnych wspólnot i stowarzyszeń katolickich czy wreszcie genealogom. W świetle przeprowadzonych badań wstępnych należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że „ta forma działalności nie jest jeszcze wystarczająco rozwinięta”¹⁴². Trudno odpowiedzieć, co jest przyczyną niewielkiej aktywności archiwów diecezjalnych i archidiecezjalnych na niwie popularyzacji i edukacji. Dlaczego w danych placówkach działania te są podejmowane, a w innych nie ma takiej praktyki. Być może zależy to od pewnej świadomości edukacyjnej czy wrażliwości archiwalnej personelu archiwów kościelnych. Istotną rolę odgrywają z pewnością indywidualne predyspozycje czy zainteresowania archiwistów. Częściowo może to wynikać ze specyfiki lokalnej – zapotrzebowania społecznego na takie inicjatywy lub jego braku. Z pewnością w archiwach diecezjalnych będących w stadium organizacji „edukacja i popularyzacja nie jest w tym momencie istotnym elementem funkcjonowania instytucji”¹⁴³. Być może jakąś rolę odgrywają także kwestie finansowe. Wydaje się jednak, że kluczowe znaczenie ma fakt, że biskupi diecezjalni nie zawsze rozumieją, dostrzegają i doceniają znaczenie archiwum i pracę archiwisty. Zatem podejmowanie działań edukacyjnych i popularyzatorskich przez niektóre archiwa lub ich brak w innych jest z pewnością pochodną pozycji archiwistów i kierownictwa archiwów w strukturach kurialnych. Naturalnie ogromny wpływ na prowadzenie działań edukacyjnych i popularyzatorskich w archiwach kościelnych mają czynniki lokalowe i kadrowe. Brak właściwych pomieszczeń w archiwum i nieliczna obsada kadrowa skutecznie mogą blokować podejmowanie tego typu inicjatyw. Odpowiedź na postawione wyżej pytania mogłyby przynieść dopiero pogłębione badania.

■ Bibliografia

Archidiecezja Białostocka. „Nowa wystawa w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym”. Udostępniono 22 lipca 2021. <https://archibial.pl/wiadomosci/1120-nowa-wystawa-w-archiwum-i-muzeum-archidiecezjalnym/>.

Archidiecezja Poznańska. *Archiwariusz TV – część I*, 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=sb-6-m3ltWI>.

Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. „Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/people/Archiwum-Akt-Dawnych-Diecezji-Toru%C5%84skiej/100068126195702/>.

¹⁴² Dąbrowski, „Sprawozdanie z działalności”, 16.

¹⁴³ Kwestionariusz ankiety nadesłany przez Archiwum Diecezji Elbląskiej, Archiwum Huberta Mazura.

- Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. „O Archiwum. Historia”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <http://www.archiwum.diecezja.torun.pl/3/historia>.
- Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie. „Historia [Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://www.archiwum.diecezja.lublin.pl/historia.html>.
- Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie. „Statut Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego”. Udostępniono 03 listopada 2021. <https://archiwum.diecezja.lublin.pl/statut.html>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. „«Dokument Zbiluta» na liście UNESCO”. Udostępniono 13 września 2021. <http://www.archiwum.archidiecezja.pl/pl/archiwum/Dokument-Zbiluta-na-liscie-UNESCO.html>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. „Dzieje instytucji – Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <http://www.archiwum.archidiecezja.pl/pl/archiwum/dzieje-instytucji.html>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. „Galeria – Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”. Udostępniono 21 grudzień 2022. <http://www.archiwum.archidiecezja.pl/pl/galeria.html>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. „Mecenat Skarbów Słowa / Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/Mecenat.Gniezno>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. „Mecenat Skarbów Słowa”. Udostępniono 13 września 2021. <http://www.mecenat.archidiecezja.pl/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach. „Archiwum dzisiaj...”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index/content/8/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach. „Kronika Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”. Udostępniono 20 sierpnia 2021. <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index/content/9/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach. „Pogotowie archiwalne”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index/content/10/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach. „Statut Archiwum Archidiecezji w Katowicach”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index/statue>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach. „Z dziejów Archiwum [Archidiecezji w Katowicach]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/index/content/7/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi. „Aktualności”. Udostępniono 13 września 2021. <http://archidiecezja.lodz.pl/archiwum/?id=news>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi. „Dzieje Archiwum [Archidiecezjalnego w Łodzi]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archidiecezja.lodz.pl/archiwum/?id=historia&sub=2>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „«Mój Poznań – moja Wielkopolska» czyli TV w AAPoz”. Udostępniono 26 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/moj-poznan-moja-wielkopolska-czyli-tv-w-aapoz/>.

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Powtórka przed...» z udziałem Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/powtorka-przed-z-udzialem-archiwum-archidiecezjalnego-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Archiwalia z AAPoz na wystawie pt. «Dwie fary – 750 lat najstarszej poznańskiej parafii»”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/archiwalia-z-aapoz-na-wystawie-dwie-fary-750-lat-najstarszej-poznanskiej-parafii/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Archiwalia z AAPoz na wystawie w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/archiwalia-z-aapoz-na-wystawie-w-muzeum-archidiecezjalnym-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu | Historia”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/historia/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu | Wirtualny spacer”. Udostępniono 28 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/archiwum-archidiecezjalne-w-poznaniu-wirtualny-spacer/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Co to jest Archiwum? – Va i Vb w AAP”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/co-to-jest-archiwum-va-i-vb-w-aap/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Debata w TVP Poznań: «Międzynarodowy Dzień Archiwów – znaczenie archiwów dla państwa i kultury»”. Udostępniono 26 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/debata-w-tvp-poznan-miedzynarodowy-dzien-archiwow-znaczenie-archiwow-dla-panstwa-i-kultury/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Dokument z Gostynia z 1310 roku”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/dokument-z-gostynia-z-1310-roku/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Ekspozycja ksiąg z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu w czasie uroczystości 1050. rocznicy Chrztu Polski w Poznaniu”. Udostępniono 15 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/ekspozycja-ksiag-z-zasobu-archiwum-archidiecezjalnego-w-poznaniu-w-czasie-uroczystosci-1050-rocznicy-chrztu-polski-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Ferie 2014 – warsztaty archiwalne dla nauczycieli”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/ferie-2014-warsztaty-archiwalne-dla-nauczycieli/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Fotografie z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu na wystawie w Sejmie RP”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/fotografie-z-archiwum-archidiecezjalnego-w-poznaniu-na-wystawie-da-mihi-animas-caetera-tolle-daj-mi-dusze-reszte-zabierz-w-sejmie-rp/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Gęsie pióro i atrament, czyli ferie szkolne w AAPoz”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/gesie-pioro-i-atrament-czyli-ferie-szkolne-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Goście w AAP”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/goscie-w-aap/>.

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Goście z «Sapienza» Uniwersytą di Roma w AAPoz”. Udostępniono 6 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/goscie-z-rzymu-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Goście z Kazachstanu w Archiwum Archidiecezjalnym”. Udostępniono 6 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/goscie-z-kazachstanu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Goście z Uniwersytetu w Monachium”. Udostępniono 6 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/goscie-z-universytetu-w-monachium/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Goście ze Szkoły Podstawowej nr 53 im. P. E. Strzeleckiego w Poznaniu – Głuszynie”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/goscie-ze-szkoly-podstawowej-nr-53-im-p-e-strzeleckiego-w-poznaniu-gluszynie/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Klerycy z Obry w Archiwum Archidiecezjalnym”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/klerycy-z-obry-w-archiwum-archidiecezjalnym/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Koncert Galowy V Archidiecezjalnego Przeglądu Poezji i Pieśni Patriotycznej Kocham moją Ojczyznę”. Udostępniono 28 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/events/event/koncert-galowy-v-archidiecezjalnego-przegladu-poezji-i-piesni-patriotycznej-kocham-moja-ojczyzne/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Księgi metrykalne z AAPoz na wystawie «Seweryn Mielżyński (1804–1872)»”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/archiwalia-z-aapoz-na-wystawie-seweryn-mielzynski-1804-1872/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Milionowy skan w AAPoz w TVP 3 Poznań – Program «Z życia Kościoła»”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/o-1-000-000-skanie-w-tvp-3-poznan/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Możliwość wypożyczenia do parafii wystawy «Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej»”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/mozliwosc-wypozyczenia-do-parafii-w-ystawy-sacrum-poloniae-millennium-w-archidiecezji-poznanskiej/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Olimpijczycy w Archiwum Archidiecezjalnym”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/olimpijczycy-w-archiwum-archidiecezjalnym/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Otwarcie wystawy okolicznościowej «Prymas z Wrzesni – Arcybiskup Edward Likowski»”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/events/event/otwarcie-wystawy-okolicznosciowej-prymas-z-wrzesni-arcybiskup-edward-likowski/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Przygotowania do ogólnopolskiego konkursu dla dzieci i młodzieży”. Udostępniono 28 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/odn/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Realizacja programu «Z życia Kościoła» – TVP3 Poznań w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/realizacja-programu-z-zycia-kosciola-tvp3-poznan-w-archiwum-archidiecezjalnym-w-poznaniu/>.

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Studenci Uniwersytetu Każdego Wieku WSB w AAPoz”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/studenci-universytetu-kazdego-wieku-wsb-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Studenci Uniwersytetu Trzeciego Wieku w AAP”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/studenci-universytetu-trzeciego-wieku-w-aap/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Studenci Uniwersytetu Trzeciego Wieku z Opalenicy”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/studenci-universytetu-trzeciego-wieku-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „TV AAPoz przedstawia – XI. Dzień Genealoga”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/xi-dzien-genealogi-sobota-29-09-2018r-g-1100/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „TVP Poznań – O konserwacji ksiąg konsystorskich w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/tvp-poznan-o-konserwacji-ksiag-konsystorskich-w-archiwum-archidiecezjalnym-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Uczniowie Gimnazjum z Komornik w AAP”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/events/event/uczniowie-gimnazjum-z-komornik-w-aap/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Uczniowie z Poznania i studenci z Budapesztu”. Udostępniono 6 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/uczniowie-z-poznania-i-studenci-z-budapesztu-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Uczniowie z Publicznego Liceum Ogólnokształcącego KSW w AAPoz”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/uczniowie-z-publicznego-liceum-ogolnoksztalcacego-ksw-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Uczniowie z VIII L.O. w AAPoz.”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/uczniowie-z-viii-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Uczniowie z Zespołu Szkół Ogólnokształcących z Wolsztyna w AAPoz”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/uczniowie-z-zespołu-szkół-ogolnoksztalcacych-z-wolsztyna-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „VI Festyn z Okazji Dnia Dziecka 2013 – Współpraca: Caritas i Archiwum”. Udostępniono 28 sierpnia 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/vi-festyn-z-okazji-dnia-dziecka-2013-wspolpraca-caritas-i-archiwum/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „VIII. Popołudnie z dokumentem – APP i MHMP: Prezentacja dokumentu legata papieskiego, kardynała Mikołaja Boccasiego z 1302 r. z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/dokument-legata-papieskiego-kardynała-mikołaja-boccasiego-z-1302-r/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalne dla nauczycieli”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalne-dla-nauczycieli/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne dla Akcji Katolickiej”. Udostępniono 19 grudnia 2022. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-dla-akcji-katolickiej/>.

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne dla grupy duszpasterskiej św. o. Pio z parafii pw. św. Mikołaja w Krobi”. Udostępniono 19 grudnia 2022. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-dla-grupy-duszpasterskiej-sw-o-pio-z-parafii-pw-sw-mikolaja-w-krobi/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów IH UAM”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-dla-studentow-ih-uam/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów WH UAM Poznań”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-dla-studentow-wh-uam-2/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne dla studentów WT UAM”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-dla-studentow-wt-uam/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne w AAP”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-w-aap/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne w AAPoz”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-w-aapoz/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty archiwalno-historyczne w Archiwum”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-archiwalno-historyczne-w-archiwum/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Warsztaty historyczno-genealogiczne dla uczniów z IIa ze Szkoły Podsatwowej nr 80 z Poznania”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/warsztaty-historyczno-genealogiczne-dla-uczniow-z-ii-a-ze-sz-p-nr-80-z-poznania/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Wielkopoleanie ku Niepodległej – w stulecie zwycięskiego powstania 1918–1919 roku”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/wielkopoleanie-ku-niepodleglej-w-stulecie-zwycieskiego-powstania-1918-1919-roku/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Włosko-Polskie Warsztaty Archiwalne”. Udostępniono 6 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/wlosko-polskie-warsztaty-archiwalne/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Wystawa: «Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej» na Ostrowie Tumskim w Poznaniu”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/wystawa-sacrum-poloniae-millennium-w-archidiecezji-poznanskiej-na-ostrowie-tumskim-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Wystawa: Biskupi Poznańscy na przestrzeni wieków”. Udostępniono 2 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/wystawa/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „Wystawa: Mieczysław Halka-Ledóchowski (1822–1902) – KARDYNAŁ nieZNANY”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/wystawa-mieczyslaw-halka-ledochowski-1822-1902-kardynal-nieznan/>.

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „X Dzień Genealoga w Archiwum Archidiecezjalnym”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/blog/x-dzien-genealoga-w-archiwum-archidiecezjalnym-w-poznaniu/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. „XII Dzień Genealoga”. Udostępniono 2 września 2021. <https://aap.poznan.pl/events/event/6008/>.
- Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie. „Historia [Archiwum Archidiecezjalnego w Szczecinie]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. http://www.archiwum.szczecin.pl/?art_id=71.
- Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie. „Trasa tematyczna: Zakony i kościoły pojezierza”. Udostępniono 30 września 2021. http://www.archiwum.szczecin.pl/index.php?art_id=231.
- Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie. „Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie”. Udostępniono 7 października 2021. <https://www.facebook.com/archiwumarchidiecezjalnewarszawskie>.
- Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. „Dzieje Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <http://www.aacz.czystochowa.pl/index.php?id=1330328195&lang=pl>.
- Archiwum Archidiecezji w Częstochowie. „Statut Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie”. Udostępniono 3 listopada 2021. <http://www.aacz.czystochowa.pl/index.php?id=1375972941&lang=pl>.
- Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. „Archiwum Archidiecezji Warmińskiej”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/people/Archiwum-Archidiecezji-Warmi%C5%84skiej/100064866393226/>.
- Archiwum Archidiecezji Warmińskiej. „Lekcje archiwalne dla szkół”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwum.archwarmia.pl/4/pomoce-archiwalne>.
- Archiwum Diecezjalne w Kielcach. „Archiwum Diecezjalne w Kielcach – ADK”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/archiwumdiecezjalnekielce>.
- Archiwum Diecezjalne w Krakowie. „Statut Archiwum Diecezjalnego im. Arcybiskupa Jerzego Ablewicza w Tarnowie”. Udostępniono 3 listopada 2021. <http://archiwum.diecezja.tarnow.pl/statut.html>.
- Archiwum Diecezjalne w Pelplinie. „Dzieje Archiwum Diecezjalnego [w Pelplinie]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://diecezja-pelplin.pl/instytucje/archiwum-diecezjalne/>.
- Archiwum Diecezjalne w Płocku. „Historia Archiwum [Diecezjalnego w Płocku]”. Archiwum Diecezjalne w Płocku. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwum-plock.pl/historia/>.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku. „Historia Archiwum [Diecezjalnego we Włocławku]”. Udostępniono 23 sierpnia 2021. <https://archiwumwloclawek.pl/historia-archiwum/>.
- Archiwum Diecezji Sandomierskiej. „Archiwum Diecezji Sandomierskiej”. Udostępniono 7 października 2021. <https://www.facebook.com/ArchiwumSandomierz/>.
- Archiwum Huberta Mazura.

- Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku. „Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/ArchiwumIMuzeumArchidiecezjalneWBiałymstoku>.
- Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku. „Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku. Dzieje Archiwum”. Udostępniono 6 sierpnia 2021. <https://archibial.pl/instytucje/archiwum-i-muzeum-archidiecezjalne/>.
- Archiwum i Muzeum Diecezjalne w Drohiczynie. „Archiwum i Muzeum Diecezjalne w Drohiczynie (wycieczka SBP)”. Udostępniono 17 sierpnia 2021. https://www.bu.kul.pl/archiwum-i-muzeum-diecezjalne-w-drohiczynie-wycieczka-sbp,art_10438.html.
- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. „Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie”. Udostępniono 7 października 2021. <https://pl-pl.facebook.com/archiwum-kuriimetropolitalnejwkrakowie>.
- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. „Statut Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie”. Udostępniono 03 listopada 2021. <https://archiwum.diecezja.pl/statut-archiwum/>.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. „Biezanowian drogi do Niepodległości”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://ank.gov.pl/biezanowian/index.html>.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. „Zapraszamy”, 23 lipca 2016. <https://ank.gov.pl/zapraszamy-4/>.
- Arvaniti, Jolanta. „Jak Archiwum Polskiej Akademii Nauk upowszechnia wiedzę o osiągnięciach polskiej nauki”. W *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, zredagowała Violetta Urbaniak, 205–09, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.
- Bednarek, Jerzy. „Formy działań edukacyjnych Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000–2015”. W *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, zredagowała Violetta Urbaniak, 173–87, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.
- Białecki, Konrad, Elżbieta Wojcieszek, i Stanisław Grzesiek, red. *Sacrum Poloniae Milenium w archidiecezji poznańskiej. Katalog wystawy*. Poznań: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział, 2016.
- Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej. „Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://www.facebook.com/people/Biblioteka-i-Archiwum-Diecezjalne-w-Bielsku-Bia%C5%82ej/100069569300899/>.
- Błaszczński, Michał, i Elżbieta Wojcieszek, red. *Da mihi animas, caetera tolle = Daj mi dusze, resztę zabierz. Arcybiskup Antoni Baraniak 1904–1977. Katalog wystawy*. Poznań: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział, 2013.
- Brzozowska, Jolanta, i Sylwia Wilczewska. „Cudze chwalicie... swoje poznajcie”, czyli o działalności popularyzacyjno-edukacyjnej Oddziałowego Archiwum IPN w Białymstoku”. W *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, zredagowała Violetta Urbaniak, 152–61, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.

- Dawidowicz-Stan, Agata. „Mit archiwalnego fartucha. Wybrane formy popularyzacji wiedzy o Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej”. W *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, zredagowała Violetta Urbaniak, 135–41, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.
- Dąbrowski, Kazimierz. „Sprawozdanie z działalności Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi w latach 1998–2003”. *Prace i Materiały Historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej* 2 (2005): 9–16.
- Diecezja Sosnowiecka. „Statut Archiwum Diecezji Sosnowieckiej im. ks. Jerzego Wolnego”. Udostępniono 3 listopada 2021. <https://diecezja.sosnowiec.pl/files/files/Statut%20Archiwum%20Diecezji%20Sosnowieckiej.doc>.
- eKAI. „Gniezno: wystawa o dziejach miasta, prymasostwa i archidiecezji (zapowiedź)”, 10 marca 2010. <https://www.ekai.pl/gniezno-wystawa-o-dziejach-miasta-prymasostwa-i-archidiecezji-zapowiedz/>.
- eKAI. „Kodeks Prawa Kanonicznego”, 1983. <https://www.ekai.pl/dokumenty/kodeks-prawa-kanonicznego/>.
- Elbląg. „Jubileuszowa wystawa – Jan Paweł II w Elblągu”, 7 czerwca 2019. <https://elblag.eu/index.php/urzed-miejski/13518-jubileuszowa-wystawa-jan-pawel-ii-w-elblagu>.
- franciszkańska3.pl. „Jan Paweł II i Brat Albert – Apostołowie Naszych Czasów”. Udostępniono 19 sierpnia 2021. <http://franciszkanska3.pl/aktualnosci/jan-pawel-ii-i-brat-albert-apostolowie-naszych-czasow>.
- III Liceum Ogólnokształcące im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Białymstoku. „Spotkania w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym w Białymstoku”. Udostępniono 22 sierpnia 2022. <http://old.3lo.bialystok.pl/?p=18712>.
- Instytut Pamięci Narodowej. „Wystawa «Koszalin 1950–1976. Historia na nowo odkryta» – Koszalin, 12 grudnia 2011”. Udostępniono 20 lipca 2021. <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/7674,Wystawa-Koszalin-1950-1976-Historia-na-nowo-odkryta-Koszalin-12-grudnia-2011.html>.
- Jabłońska, Marlena. „W poszukiwaniu złotego środka. Kilka uwag na temat wewnętrznej i publicznej pracy archiwów”. W *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w późnonowoczesnym kontekście kulturowym*, zredagowali: Waldemar Choraży-czewski, Wojciech Piasek i Agnieszka Rosa, 151–61. Toruńskie Konfrontacje Archiwalne 4. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2014.
- Jabłońska, Marlena. *Nowe wyzwania archiwów. Komunikacja społeczna i public relations*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2016.
- Kierzkowska, Bożena. „Archiwum UMK wizytówką swojej uczelni?”. *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 12–14 (2005–2007): 17–25.
- Konferencja Episkopatu Polski. „«Primas Poloniae» – wystawa z okazji 600-lecia prymasostwa”, 19 kwietnia 2017. <https://episkopat.pl/primas-poloniae-wystawa-z-okazji-600-lecia-prymasostwa-zapowiedz/>.
- Konieczna, Maria, i Wiesław Świątek. „Archiwalia Służby Bezpieczeństwa ciekawostka czy furtka do zrozumienia przeszłości – działalność edukacyjna pionu archiwalnego krakowskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej”. W *Educare neces-*

- se est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych, zredagowała Violetta Urbaniak, 223–29, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.
- Kowal, Bogumiła. „Archiwum Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemysłu”. W *Archiwa organizacji pozarządowych w Polsce*, zredagowali Tomasz Czarnota i Marek Konstankiewicz, 89–106, Warszawa; Lublin: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych; Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2015.
- Kufel, Robert Romuald. *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze 2003–2013*, Zielona Góra: Agencja Wydawnicza „PDN”, 2013.
- Kwiatkowska, Izabela. „Działalność popularyzatorska Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie”. *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 12–14 (2005–2007): 39–43.
- Librowski, Stanisław. „Wystawa «Czterysta lat istnienia i działalności Seminarium Duchownego we Włocławku», (1568/69–1968/69) urządzona przez Włocławskie Archiwum Diecezjalne”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 22 (1971): 223–28.
- Malinowski, Józef, i Anna Marciniak. „Działalność naukowa i edukacyjna pracowników oddziału poznańskiego Archiwum Polskiej Akademii Nauk”. *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 12–14 (2005–2007): 51–57.
- Matysiak, Jarosław. „50 lat Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu 1956–2006”, *Archiwista Polski* 11, nr 4 (2006): 45–59.
- Mazur, Hubert. „Działalność edukacyjna archiwów państwowych w zakresie współpracy ze szkołami”. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2019. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, Oddział Zbiorów Specjalnych (Dr 3829).
- Mazur, Hubert. „Działania oświatowe Archiwum Państwowego w Kielcach na tle aktywności innych archiwów w okresie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1958–1966)”. W *W kręgu obchodów milenijnych na Kielecczyźnie (1957–1966/67). Państwo – Kościół – nauka – popularyzacja*, zredagowali Anita Młynarczyk-Tomczyk i Szymon Orzechowski, 341–56. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 2017.
- Mazur, Hubert. „Edukacja archiwalna w Polsce – realna potrzeba czy przejściowa moda?” W *Historia, pamięć, tożsamość w edukacji humanistycznej. T. 4: Archiwum jako „strażnik pamięci”*, zredagowały Agnieszka Chłosta-Sikorska, Bożena Popiołek, i Agnieszka Słaby, 19–32. Prace Naukowe Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kraków: Wydawnictwo Libron, Filip Lohner, 2016.
- Mazur, Hubert. „Od prac kulturalno-oświatowych do edukacji w archiwach państwowych. Dzieje myśli popularyzatorskiej i przegląd piśmiennictwa z lat 1930–2014”. *Archeion* 116 (2015): 244–90.
- nWloclawek.pl. „Otwarcie wystawy [«Źródła kultury duchowej i materialnej Włocławka»]”, 24 października 2016. <https://nwloclawek.pl/artukul/otwarcie-wystawy-zrodla-kultury-duchowej-i-materialnej-wloclawka/454176>.
- Pest, Czesław. „Przeszłość i współczesność Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 11 (2011): 337–46.

- Rosa, Agnieszka. „Funkcja edukacyjna archiwów. Pojęcie i zakres”. W *Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, zredagowali Stanisław Roszak i Małgorzata Strzelecka, 15–20. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne 4. Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich. Oddział, 2007.
- Rosa, Agnieszka. *Funkcja edukacyjna archiwów*, Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2012.
- Skrzyński, Tomasz. „Wystawy w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie”. *Archiwista Polski* 10, nr 2 (2005): 39–46.
- Sobeczko, Mateusz. „Działalność edukacyjna i popularyzacyjna archiwów na przykładzie doświadczeń Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie Oddział w Katowicach”. W *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, zredagowała Violetta Urbaniak, 215–21, Warszawa: Archiwum Państwowe w Warszawie, 2017.
- Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych. „Statut [Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych]”. Udostępniono 6 listopada 2021. <https://stowarzyszenie-archiwistow-koscielnych.pl/index.php/statut/>.
- Strykowski, Krzysztof. „O starych i nowych funkcjach archiwów”. W *Nowe funkcje archiwów*, zredagowali Irena Mamczak-Gadkowska i Krzysztof Strykowski, 11–19. Publikacje Instytutu Historii UAM 123. Poznań: Instytut Historii UAM w Poznaniu, 2015.
- Strzelecka, Małgorzata. „Zbiory Fundacji «Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek» w pracy dydaktycznej i wychowawczej nauczyciela historii”. W *Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, zredagowali Stanisław Roszak i Małgorzata Strzelecka, 114–23. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne 4. Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich. Oddział, 2007.
- Urbaniak, Violetta. „Archiwum partnerem szkoły w procesie kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży”. W *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, zredagowała Alicja Kulecka, 447–62. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.
- Wancerz-Gluza, Alicja. „10 lat «Historii Bliskiej»”. *Karta*, nr 49 (2006): 133–41.
- Wąsowicz, Jarosław. „Działalność naukowa i edukacyjna archiwum kościelnego na przykładzie Archiwum Salejańskiego Inspektorii Pilskiej”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 102 (2014): 327–40.
- Wilczyński, Leszek. „Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu w latach 1975–2000”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 11 (2001): 273–77.
- Wiśniewska-Drewniak, Magdalena. *Inaczej to zniknie. Archiwa społeczne w Polsce – wielokrotne studium przypadku*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2019.
- Wróbel, Grzegorz. „Współpraca Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi z Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi oraz Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”. *Prace i Materiały Historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej* 9 (2012): 281–87.
- Zarzycki, Łukasz. „Kieleckie Archiwum Państwowe i Archiwum Diecezjalne otworzyły swoje magazyny (zdjęcia)”. *Echo Dnia Świętokrzyskie*, 10 czerwca 2015.

<https://echodnia.eu/swietokrzyskie/kieleckie-archiwum-panstwowe-i-archiwum-diecezjalne-otworzyly-swoje-magazyny-zdjecia/ar/8137616>.

Zespół Szkół Katolickich im. ks. Jana Długosza we Włocławku. „Długoszacy zwiedzali archiwum diecezjalne w katedrze włocławskiej – Zespół Szkół Katolickich im. ks. Jana Długosza”, 9 stycznia 2019. <https://zskdlugosz.pl/2019/01/09/wycieczka-do-archiwum-diecezjalnego-z-ks-jackiem-buta/>.

Zielony, Paweł. „Archiwum otwarte dla społeczeństwa. Popularyzacja zasobu oraz działalności Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000–2015”. W *Archiwa, historia, pamięć. Bilans 15 lat działalności archiwalnej Instytutu Pamięci Narodowej*, zredagowali Jerzy Bednarek, Rafał Leśkiewicz i Paweł Perzyna, 269–89. Biblioteka Instytutu Pamięci Narodowej 47. Warszawa; Łódź: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział, 2018.